

*Innovation in Education
Иновации в образованието*

ЕВРОПЕЙСКАТА КРЕДИТНА СИСТЕМА В ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

Силвия Цветанска

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Текстът представя възможности за приложение на Европейската система за трансфер на кредити в професионалното образование и обучение (ECVET) в контекста на ученето през целия живот. Изясняват се същността, възникването и развитието на ECVET като инициатива в рамките на Европейския съюз, която повлиява съвременните измерения на професионалното образование както на ученици, така и на възрастни обучаеми. Специално внимание е отделено на проблема за продължаващото професионално обучение, като проява на неформално учене, насочено към усъвършенстване на професионалната компетентност на работещите и осигуряване на успешна реализация на пазара на труда. Коментира се опитът в България от приложението на ECVET и възможностите за разширяване на взаимодействието между средното и висшето образование при професионалната подготовка на специалистите.

Keywords: continuing vocational training; ECVET; nonformal learning; Europe 2020 strategy

Въпросът за развитието на компетентна работна сила е особено актуален днес, когато непрекъснато нарастват изискванията на пазара на труда. Очакванията на работодателите все повече са ориентирани към реално притежаваните умения и адаптивност на работещите, а не толкова към притежаваните дипломи. За всички хора, които искат да намерят подходяща работа и да се реализират професионално, става изключително важно постоянно да търсят начини за осъвременяване на компетентността и за повишаване на равнището на тяхната квалификация. Непрекъснатото професионално образование е необходимост за отделния човек, но то предполага и наличието на образователни политики и възможности за придобиване на компетентности и за тяхното признаване. Осигуряването на прозрачност и съизмеримост на системите за професионално образование и обучение на европейско

равнище улеснява мобилността на специалистите и ориентира работодателите в постигнатото от тях професионално ниво.

I. Предпоставки и основания за създаване на образователни политики и инструменти за учене през целия живот

Търсенето на нови, разнообразни инструменти за насърчаване на ученето през целия живот и за повишаване на професионалната компетентност на хората, независимо от придобитото образование, се детерминира от множество фактори на микро- и макроравнище. В глобален план, функционирането на обществата в рамките на единен европейски пазар на труда, свързан със свободно движение на хора и улеснено признаване на професионални квалификации, изисква начини за признаване и съпоставимост на квалификациите. Необходимо е утвърждаването на гъвкави кариерни пътеки, които да вземат предвид опита, придобит при практическо обучение и работа в чужбина чрез самостоятелно учене или чрез включване в различни проекти и инициативи. Наред с това бързото навлизане на технологиите във всички сфери на живота води до бързо остаряване на уменията и отмиране на много професии и появата на нови, които изискват различна компетентност на хората, които ги упражняват. Засиленото автоматизиране на производството, при което много операции се извършват от машини и роботи, намалява относителния дял на хората, необходими за обслужването на това производство. В сферата на услугите също се наблюдава интензивно технологизиране на процесите. Технологичната революция, наричана революция 4.0, ще определя бъдещето на професиите. С основание се твърди, че голяма част от децата, които сега постъпват в училище, ще упражняват професии, които днес не съществуват. Отмирането на професии, които добре познаваме, свързани с рутинни операции, е съпроводено с появата на нови, които ще изискват и различен тип умения и компетентности. Това неизбежно променя картината при търсенето на служители. Работодателите търсят специалисти, които да създават високотехнологични решения, да управляват процесите и да взимат стратегически решения. От тук идва и недостигът на инженерни кадри, на мениджъри на високо ниво в управлението. Същевременно големият брой безработни лица на пазара на труда са с ниско ниво на образование или са такива, които имат образование, но нямат професия, нито умения, които да изграждат техния ясен професионален профил. Този дисбаланс на търсенето и предлагането повдига множество въпроси, чиито отговори са в полето на образованието. Промениите настъпват толкова бързо, че не само ни заварват неподготвени, а затрудняват и образователните институции, които следва да се настроят към подготовката на кадри според динамично променящите се изисквания на средата и на работодателите. Ако образователната система реагира мудро на потребностите на икономиката и на изискванията на работодателите, то това не спира процесите, тъй като те са необратими, а само усложнява и без друго сложната ситуация. Нуждаем се от образователна система, която да улеснява адаптацията на подрастващите, а

и на вече придобилите определена образователна степен. Създаването на гъвкави възможности за придобиване на професия или на части от професия е възможност за бърза реакция при осъзнаване на очевидния факт, че уменията остаряват твърде бързо и че наличната диплома не гарантира нито работно място, нито дългосрочност на упражняването на определена професия. Образователните политики, насочени към насърчаване на ученето през целия живот, са всъщност политики, които създават възможности за учене под различни форми, в т.ч. неформалното учене, учене чрез чиракуване, практикуване в работна среда, стажове, доброволчество и пр. Разнообразието от форми, чрез които може да се придобие професионален опит, изисква да се създадат и съответни инструменти, чрез които този опит да се оценява и признава, да се валидира и съпоставя с професионалната компетентност, придобивана по обичайния начин в образователните институции в системата на професионалното образование и обучение.

Глобални проблеми, като безработицата и социалното изключване при хора, които трудно намират работа, също очакват своето решение чрез повишаване на равнището на професионална квалификация. Ученето през целия живот се разглежда като подход за преодоляване на бедността и осигуряване на устойчив икономически растеж. Нарастването на нивото на заетост, повишаването на образователното равнище на хората и преодоляването на социалното изключване са взаимосвързани цели, към които е ориентирана стратегията за развитие на обединена Европа⁴⁾. Смята се, че тези цели могат да бъдат постигнати чрез приоритетно насърчаване на непрекъснатото учене и инвестиции в образователни програми на всички равнища. За водеща инициатива в стратегията се обявява „Младеж в движение“ – мобилността на младите хора и повишаването на привлекателността на висшите училища, наред с неформалното учене. Това изисква на ниво национални политики в образованието да се инвестира в образователните системи на всички нива за придобиване на ключовите компетентности и за по-адекватна подготовка на младите хора за включването им на пазара на труда, както и за създаване на възможности за обучение на работното място. Приема се също, че чрез повишаване на равнището на умения може да се намалят нивата на безработица в европейските страни и да се създадат условия хората да реализират индивидуалния си потенциал, като при нужда придобиват нови умения и/или професии независимо от възрастта си. Анализът, в стратегически план, се основава на допускането, че „около 80 млн. души имат ниски или основни умения, но образованието през целия живот е в полза най-вече на по-образованите. До 2020 г. 16 млн. работни места повече ще изискват високи квалификации, а търсенето на ниски умения ще спадне с 12 млн. работни места. Постигането на по-дълъг работен живот ще изисква възможността да се добиват и развиват нови умения през целия живот“⁽¹⁾. Повишаването на професионалната квалификация е и път за получаване на по-високи доходи и респективно за преодоляване на бедността. Във връзка с това за водеща инициатива се обявява програмата „Нови умения за нови работни места“. Чрез нея се цели да се

модернизира пазарът на труда, като се повиши квалификацията и хората овладеят умения за професии, които са актуални и перспективни в променящия се контекст на нови технологии и модели на работа.

Осигуряването на по-високо качество на живота и изграждането на устойчива социална политика на закрила на гражданите преминава през процес на уеднаквяване на политиките по отношение на достъпа до пазара на труда и до форми на квалификация за подобряване на трудовата реализация. Тази идея е заложена в един от най-новите приоритети на Европейската комисия, наречен „стълб на социалните права“⁽²⁾. Той се отнася до осигуряването на нови и по-ефективни права на гражданите. Те се основават на 20 ключови принципа, които се отнасят до три категории: равни възможности за достъп до пазара на труда; справедливи условия на труд; социална закрила и приобщаване.

Първата категория – равни възможности за достъп до пазара на труда – визира идеята за достъпа до образование, обучение и учене през целия живот като необходимо условие за просперитета не само на отделния човек, но и на обществата и на европейската общност, като цяло. В документа се издига тезата, че „всеки има право на достъп до качествено и приобщаващо образование, обучение и учене през целия живот с цел да поддържа и придобива умения, които му дават възможност да участва пълноценно в обществото и успешно да осъществява преходи на пазара на труда“⁽²⁾.

II. Европейската система за трансфер на кредити в професионалното образование като инструмент за стимулиране на развитието на компетентна работна сила

Европейската система за кредити в професионалното образование и обучение (ECVET) действа като инструмент на европейско равнище за подобряване на признаването на квалификациите. Наред с ECTS, Европейската квалификационна рамка и „Европас“ (Europass), ECVET осигурява прозрачност и съпоставимост на резултатите от ученето при придобиването на професионална компетентност. Тя възниква, за да се насърчи мобилността на учащи и обучители в сферата на професионалното образование и обучение. Целта ѝ е да се улесни признаването и натрупването на умения, свързани с работата, придобити при престой в друга страна. ECVET действа като техническа рамка за трансфер и съвместимост между различните системи за професионално образование и обучение в Европа³⁾. В този смисъл, ECVET подкрепя политиките за учене през целия живот чрез създаване на индивидуални учебни пътеки, съобразени с потребностите на отделния човек, който се грижи за своята професионална реализация.

1. Възникване и развитие на идеята за трансфер на кредити в професионалното образование и обучение

За необходимостта да се създаде единен европейски инструмент за признаване на професионалните квалификации независимо от различията в образователните

системи на страните членки, започва да се говори през 2002 година. Тогава, с декларацията от Копенхаген, е взето решението въз основа на опита от създаването и прилагането на системата за трансфер на кредити във висшето образование да се разработи аналогична система за професионалното образование, като обща рамка за признаване и прозрачност на първоначално придобитата професионална квалификация. Група европейски експерти, която включва представители на всички страни – членове на ЕС към момента, на асоциираните държави и на социалните партньори, започват работа по системата. През 2005 г. моделът на ECVET е представен в Брюксел на генералните директори за професионално образование и обучение за обсъждане. На 18 юни 2009 г. Европейската система за кредити в професионалното образование и обучение е приета по Препоръка на Европейския парламент и на Съвета³⁾. След приемането започва период на тестване на Системата в различен национален, секторен и европейски контекст. До края на 2012 г. има вече резултати от тестването и в следващите две години се пристъпва към активното прилагане на Системата в европейските страни. През 2014 г. Европейският парламент и Съветът правят преглед и оценка на първия етап от изпълнението на ECVET. Мониторинговият доклад по този повод показва, че ECVET се е превърнал в един от важните инструменти за насърчаване на мобилността и на ученето през целия живот⁴⁾. Същевременно се отчита, че все още има трудности в разбирането и приложението на принципите на ECVET, особено по отношение на съобразяването на националните квалификационни рамки и държавните образователни стандарти с резултатите от ученето. Започнала е трансформация, която трябва да продължи и да обхване възможно повече сфери на професионалното образование и обучение. За да се постигне напредък в това отношение, е необходимо приемането на образователни политики на национално ниво, които да осигурят реформиране на процеса на професионално образование и обучение, така че той да бъде основан на единици резултати от ученето. Ето защо се смята, че ECVET е създадена за институциите, отговорни за разработването и присъждането на квалификации, за доставчиците на професионално образование и обучение и за всички заинтересовани страни от осигуряване на качествена работна сила. Ползите от ECVET са преди всичко за отделния професионалист, който открива смисъл в това да придобива нова или по-висока квалификация независимо в собствената си страна или извън нея и независимо дали в системата на формалното образование, или чрез неформално учене, практикуване, стажове и други форми на мобилност.

2. ECVET в България

Първите стъпки в България за прилагане на ECVET се правят през 2010 г. През 2012 г. Националната агенция за професионално образование и обучение (НАПОО) получава статут на национална координационна точка по въпросите на ECVET и заедно с другите компетентни национални институции работи по информирането на заинтересованите страни за ползите от приложението на ECVET и по реализирането на националните политики в тази област. През следващите години по

програма „Учене през целия живот“ – секторна програма „Леонардо да Винчи“ на ЕС, са реализирани няколко големи проекта с участието на български партньори за пилотно разработване на държавни образователни изисквания за професии, основани на единици резултати от ученето. ECVET става особено популярна сред професионалните гимназии, които реализират проекти по мобилност, финансирани по програма „Еразъм+“. Те прилагат принципите на ECVET и признават придобитите знания, умения и компетенции на своите ученици по време на престоя и практическото им обучение в сродна институция в друга държава от Европейския съюз в рамките на мобилността.

В българския образователен контекст ECVET е регламентирана в Закона за професионалното образование и обучение⁵⁾. Според последните промени в Закона, който е в сила от 1.08.2016 г., става възможно оценяването или валидирането на отделни единици резултати от учене, определени в държавно образователно изискване за придобиване на квалификация в определена професия. Кредити могат да се натрупват с цел придобиване на професионална квалификация по професия или да се прехвърлят за придобиване на професионална квалификация по друга професия от същото професионално направление (Раздел V от ЗПОО, 2014).

Към момента на национално ниво се работи активно по изграждане на практически пътища за въвеждане и прилагане на основните принципи и характеристики на Европейската система за натрупване и трансфер на кредити в професионалното образование и обучение чрез въвеждане на модулен подход на обучение (ECVET). Това е целта на проект, финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“.

3. Същност и отличителни характеристики на ECVET

Системата за трансфер на кредити в професионалното образование се основава на **резултатите от ученето**, а не на преминатото учебно време, както е при трансфера на кредити във висшето образование (ECTS). Резултатите от ученето показват какво учащият знае, разбира и може да прави след завършване на даден процес на обучение. Резултатите от ученето се определят по отношение на знания, умения и компетентности. Единиците резултати от ученето са съвкупност от знания, умения и компетентности, които представляват част от квалификация и могат самостоятелно да бъдат оценени, сертифицирани и валидирани. Дадена квалификация включва няколко единици резултати от ученето. Това означава, че учащият може да придобие дадена квалификация чрез натрупване на необходимите единици не само в собствената си държава и в структурите на формалното образование, а и чрез неформално учене или в различен национален контекст – напр. в друга европейска страна. Важно е да се спазва националното законодателство относно натрупването на единици и признаването на резултати от ученето. В България нормативните документи се отнасят главно до Закона за професионално образование и обучение и Наредба № 2 за условията и реда за валидиране на професионални знания, умения и компетентности (в сила от 1 януари 2015 г.).

Освен това се отчита съответствието на резултатите от ученето с Националната квалификационна рамка.

Единиците, които съставляват една квалификация, се описват ясно и разбираемо, така че да е видно кои точно са знанията, уменията и компетентностите, които се съдържат в нея. Дадена единица може да е специфична само за една-единствена квалификация или пък да се включва като съставна част в няколко квалификации. Така в стандартите за придобиване на квалификация по професии можем да обособим 3 типа единици резултати от ученето:

- *общи единици резултати от ученето* – валидни за всички професии от системата за професионалното образование и обучение;

- *отраслови единици резултати от ученето* – валидни за всички професии в дадено професионално направление;

- *специфични резултати от ученето* – валидни за дадена специалност в рамките на професията.

Така единиците резултати от ученето стават основни структурни компоненти на държавните образователни стандарти за придобиване на квалификация по професии. Създаването на държавни образователни стандарти, основани на резултати от ученето, е приоритет в момента и на нашата система за професионално образование и обучение и процесът на създаване на този тип стандарти вече е в ход за една част от професиите.

Практически погледнато, ECVET позволява даден човек да бъде сертифициран и да получи удостоверение за дадена единица резултат от ученето, без да е завършил обучение по цялата професионална квалификация. Освен това той може да упражнява определена професия, да натрупа опит и след това да продължи с професионално обучение по професията, да завърши това обучение и да бъде сертифициран по цялата професионална квалификация. Друг вариант, при който ECVET би послужила, е случаят с човек, който е работил, учил се е сам чрез самостоятелна подготовка и трупане на опит в практиката и в даден момент прави постъпки да му бъде призната професионална квалификация по съответната единица резултат от ученето на основата на валидирането на неговите умения от практиката. За да бъдат трансферирани резултатите от ученето, те трябва да бъдат оценени. Резултатът от оценяването се записва и се присъжда кредит. Въз основа на оценените резултати кредитът може да бъде валидиран и признат от друга компетентна институция.

4. Трансфер на кредити в професионалното и във висшето образование – пресечни точки и отворени въпроси

Когато разсъждаваме за смисъла и ползите от приложението на ECVET, естествено възниква въпросът как тази система си кореспондира с познатата ни система за трансфер на кредити във висшето образование (ECTS), при която също имаме механизъм за присъждане на кредити.

При ECTS признаването на кредити е резултат от изпълнение на задачите и успешно положен изпит за определено количество учебно време – т.нар. хорариум

на учебната дисциплина в съответната бакалавърска, магистърска или докторска програма. При ECVET определящо за придобиването на кредит е не учебното време за подготовка, а тежестта на единицата резултат от ученето в цялата квалификация за определена професия. Различието се отнася до начина на придобиване на определен резултат от ученето. При ECVET резултатът може да дойде по различни пътища, начини и за различно време, без това да е специално определено – напр. чрез самоподготовка, чрез посещение на курсове или чрез обучение в професионална гимназия. Докато в системата на висшето образование има строго регламентиране – кредит се придобива само във висше училище след признато обучение, при което за 30 учебни часа по дадена дисциплина се получава 1 кредит.

Един от актуалните въпроси е как двете системи могат да се свържат и да си кореспондират, така че да има полза както за висшите училища, така и за обучаемите. Има опити да се разработи методология за своеобразен преход между двете системи – такава е матрицата Ве-TWIN⁶⁾. Тя е инструмент за съгласуване между двете системи с цел да се потърсят съпоставими параметри, без да се променя по същество моделът на разработване на учебните планове във висшите училища или представянето на професионалните квалификации в системата на професионалното образование и обучение. Няма съмнение, че за висшите училища би имало полза, ако допуснат взаимодействие между системите ECVET и ECTS. Това би означавало да признаят кредит на студентите, които са завършили средното си образование в професионални гимназии в същото професионално направление и имат практически опит от мобилност или друг тип практики (стажове, чиракуване, неформално образование). Така ще се съкрати времето за обучение в бакалавърска степен и ще се даде възможност на студентите да не повтарят придобитите от тях знания, умения и компетентности, а да разширяват своята подготовка с допълнителни учебни дейности. Подобен подход би направил връзката между висшето и средното професионално образование по-интензивна и ефективна, което ще рефлектира благоприятно върху осигуряването на качествена работна сила, конкурентоспособна на пазара на труда. Разбира се, има и редица трудности и ограничения при осигуряването на проходимост между двете системи. Те се отнасят предимно до опасенията на екипите на висшите училища от намаляване на финансовите постъпления при евентуално съкращаване на срока на обучение след признаване на кредити по ECVET или от нуждата от човешки ресурс и време за преосмисляне на учебното съдържание и учебната заетост по време на обучението на студентите. В ситуация на все по-трудно привличане на достатъчно кандидат-студенти обаче, очевидно е, че висшите училища ще се наложи да търсят гъвкави механизми за повишаване на привлекателността на своите специалности. Един от тези механизми може да бъде признаването на разнообразните пътеки и форми на учене и насърчаването на младите хора да реализират възможностите за мобилност, които предлага програмата „Еразъм+“.

III. Стратегически насоки за развитие на професионалното образование в България в контекста на необходимостта от учене през целия живот

На национално равнище у нас необходимостта от усъвършенстване на системата за професионално образование и обучение чрез използване на европейски инструменти за прозрачност и съпоставимост на квалификациите се дефинира ясно в Стратегията за развитие на професионалното образование и обучение в Република България в периода 2015 – 2020 г.⁶⁾ Като едно от предизвикателствата пред професионалното образование и обучение се определя „участие в европейското пространство за образование и обучение с прозрачни квалификационни системи, позволяващи трансфер и натрупване на резултати от ученето, признаване на квалификации и компетентности и увеличаване на транснационалната мобилност“⁷⁾. Като необходимо въздействие за справяне с това предизвикателство се посочва „систематично използване и утвърждаване на европейските инструменти за прозрачност, като Националната квалификационна рамка (НКР), Европейската квалификационна рамка (ЕКР), Европейска система за трансфер на кредити в професионалното образование и обучение (ECVET) и „Европас“ за насърчаване на транснационалната мобилност“⁶⁾. Заедно с това, като приоритетно направление на въздействие се очертава и подобряването на системата за професионално образование и обучение в контекста на ученето през целия живот⁶⁾. В този смисъл, приложението на системата ECVET в практиката на институциите, осигуряващи професионално обучение, се оказва част от решението на проблемите с ниските нива на квалификация, непривлекателността на ученето за придобиване на професия и трудното намиране на работа за някои хора.

Способността на хората да учат непрекъснато, да придобиват нови умения независимо от възрастта си, се оказва ключова за тяхната адаптация в променящата се среда, а и за просперитета на обществата. Като прибавим към това, че съвременните хора са мобилни и работят на чужди пазари на труда, се появява още една потребност – от намиране на съответствие на придобитата квалификация и умения в различни образователни системи. На равнище образователни политики и инструменти вече имаме общоевропейски решения. Остава да видим тяхното адекватно реализиране на равнище образователни практики. А това безспорно изисква промяна на нагласите и готовност за действие съобразно динамично променящите се реалности.

Съкращения

ECVET – European Credit for Vocational Education and Training – Европейска система за трансфер на кредити в професионалното образование и обучение

ECTS – European Credit Transfer System – Европейска система за трансфер на кредити във висшето образование

ЗПОО – Закон за професионалното образование и обучение

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020“ (2010) – http://ec.europa.eu/europe2020/index_bg.htm
2. Европейски стълб на социалните права (2017) – https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_bg
3. ECVET Toolkit (2014) – <http://www.ecvet-toolkit.eu/>
4. ECVET in Europe: Monitoring Report (2015). CEDEFOP.
5. Закон за професионалното образование и обучение – ДВ, бр. 61/2014 г.
6. Стратегия за развитие на професионално образование и обучение в Република България в периода 2015 – 2020 г. (2014 г.) – МОН.
7. Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение, 2014, стр. 17.
8. Препоръка на Европейския парламент и на Съвета (2009 г.) за създаване на Европейска система за кредити в професионалното образование и обучение (ECVET) – [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009H0708\(02\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009H0708(02)&from=EN)
9. Be-Twin Tool Kit Bridging ECVET and ECTS (2008) – A Guide for pedagogical staff – <http://www.ecvet-projects.eu/Documents/EN.pdf>

THE EUROPEAN CREDIT SYSTEM FOR VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING AS A TOOL FOR PROMOTION OF THE LIFELONG LEARNING

Abstract. The paper presents the opportunities for the implementation of the European Credit System for Vocational Education and Training (ECVET), in the context of the Lifelong Learning Process. There it is clarified the nature, the origin and the development of ECVET as an initiative within the European Union, that influences the contemporary dimensions of the vocational education, both for school-students and adult learners. A particular attention is paid to the problem of continuing vocational training as a form of the non-formal learning, targeted at improving to improve the professional competency of the employees and the provision of conditions for successful realization on the labor market.

✉ **Dr. Silvia Tsvetanska, Assoc. Prof.**

National ECVET expert – HRDC

Faculty of Education

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: silviatzvetanska@abv.bg